

De ce nu vom avea prea curând o enciclopedie a Banatului !?¹

Bună seara și bine ați venit! Întâi de toate țin să felicit din toată inima organizatorii² pentru inițiativa lor și țin să-i mulțumesc lui Dușan BAISKI³ pentru invitația de a-i fi alături și de-a vă împărtăși câteva gânduri.

Pentru cei care nu mă cunosc, vreau să le spun că am fost jurnalist specializat în comentariu macro-economic și bancar și anchete economice, apoi am lucrat în televiziune și pentru o firmă internațională de consultanță financiară iar de aproape 10 ani studiez problema denumirii Banatului încercând să răspund la o întrebare în aparență simplă: de ce se numește Banatul așa. CV-ul meu este postat pe web-site-ul personal <http://www.banat.ro/academica.htm>. Pentru că nu aș vrea să uit ceva important, vă rog să-mi îngăduiți să nu vorbesc liber. Vă mulțumesc anticipat pentru înțelegere.

Titlul portalului BANATerra - Enciclopedia Banatului poate fi citit într-o multitudine de chei; cea mai facilă ar fi *Țara Banatului*. Facilă, dar nu și corectă! În feudalismul occidental *terra* este un termen specific care se referă la *un domeniu* supus relațiilor de vasalitate. Conceptul de "țară", atât de drag istoriografiei național-comuniste, se bazează doar pe o traducere inadecvată (doar "rrromâni" o fac!) a cuvântului *terra* (din latina medievală) drept *țară*. Fiind sătul de atâta "vasalitate", pentru mine BANATerra este *pământul Banatului*. Acel *pământ* despre care Peter JUNG, poetul pusteii bănățene, spunea în anul 1921⁴:

Das Land, das ist das schönste Land!	Pământ, cel mai frumos pământ,
O Heimatland! Banaterland!	O, vatră! Bănățean pământ!
Es segne dich, wer segnen mag,	Tu binecuvântat să fii
Zu jeder Stund, an jedem Tag!	În orice clipă, -n orice zi!

Aș dori să spun câteva cuvinte și despre restul titlului. La început mă voi opri asupra cuvântului *enciclopedie*.

Lucrarea lui Pliniu cel Bătrân (i.e. Gaius Plinius Secundus) *Naturalis Historia*, publicată la un an după moartea autorului în timpul erupției muntelui Vezuviu din luna august 79 A.D., este prima dintre lucrările enciclopedice care au supraviețuit în cultura occidentală.

Umanistul olandez Joachimus Fortius (nicio legătură de rudenie cu subsemnatul!)⁵ Ringelbergius este creditat de obicei cu inventarea termenului de enciclopedie. Termenul vine din greaca veche: "*enkyklios paideia*"⁶: unde *enkyklios* = circular, rotund, ciclic, periodic iar *paideia* = educație, creșterea unui copil.

¹ alocuțiune rostită la prima ediție a întâlnirilor "Sara bănățeană" din Clubul Bunker / Bierhaus (miercuri, 3.11.2010).

² grupul de inițiativă pentru promovarea Banatului.

³ *main speaker*-ul Dușan BAISKI a prezentat proiectul BANATerra - Enciclopedia Banatului (<http://www.banaterro.eu>).

⁴ poezia *Mein Heimatland / O, vatra mea* a fost publicată inițial în *Hetzfelder Zeitung* din 11.09.1921 și republicată în volumul bilingv *Du meine Heimat, mein Banat! / O, vatra mea, o drag Banat!*, Editura Marineasa, Timișoara, 2001, 360 pg., ISBN 973-8215-20-X, pp. 68-71.

⁵ numele lui adevărat este **Joachim STERCK** van Ringelbergh [* ~1499, Antwerp; † ~1556(?)]; pedagog, matematician și astrolog.

⁶ Marcus Fabius Quintilianus [* ~35; † ~100 A.D.], *Institutio oratoria*, Cartea I-a, Capitolul X, 1: *I shall now add some concise observations on the other departments of study, in which I think that boys should be initiated before they are committed to the teacher of*

Împreună, ele dau *educație bine rotunjită / educație generală*. În fapt, cuvântul enciclopedia se pare că a apărut dintr-o greșeală; cele două cuvinte grecești au fost eronat copiate/citite în evul mediu și, de aceea, combinate/alipite unul la celălalt. Fortius este doar primul care folosește cuvântul enciclopedia în titlul unei lucrări, care a fost publicate în 1538⁷ la Basel: *Lucubrationes vel potius absolutissima kyklopaideia* (cuvântul fiind scris de el în limba greacă -n.m.): *nempe liber de Ratione studii, utriusque linguæ Grammaticæ, Dialecticæ, Rhetoricæ, Mathematicæ, & sublimioris Philosophiæ multa ...*

Englezul John HARRIS este creditat cu împărțirea articolelor în ordine alfabetică odată cu publicarea *Lexicon Technicum: or, a Universal English Dictionary of Arts and Sciences: Explaining not only the Terms of Art, but the Arts Themselves* în anul 1704. Dar enciclopedia cu cel mai mare impact a fost cea editată de Jean le ROND d'Alembert și Denis DIDEROT între 1751-'65: *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par une societe de gens de lettres* (este vorba de 17 volume inițiale la care s-au mai adăugat încă 5 volume suplimentare și încă 2 volume index). Diderot, în articolul *Encyclopédie* din volumul al V-lea publicat în 1755 (p. 635), definea scopul unei enciclopedii ca fiind acela "*de-a aduna toate cunoștințele care se află acum răspândite pe fața pământului, de-a face cunoscută structura sa generală printre oamenii care trăim, și de-a le transmite celor care vor veni după noi, ... pentru a face omul nu numai mai înțelept ci și mai virtuos și mai fericit*"⁸.

Să ne ocupăm și de cel de al doilea termen al titlului: **Banat**. Și acesta apare tot dintr-o greșeală. Așa cum am arătat în urmă cu 4 ani în *Analele Banatului*, revista editată de Muzeul Banatului, denumirea de Banat (de Timișoara) a fost folosită deja în anul 1685. Nu mai pot afirma cu certitudine că aceasta este și prima atestare pentru că, nu demult, am descoperit o informație care poate arunca înapoi în timp această datare. În deceniul șapte al secolului al XVI-lea, un cancelar al Transilvaniei scria că *Bani vero tot fuerant: regnorum Croatiae, Bosniae, Dalmatiae, ... Slavoniae ... Serviae ... Temesvari ...*. Este foarte interesant faptul că acest cancelar ardelean nu menționează banul de Lugoj (sau Caransebeș), care era în subordinea sa, și vorbește doar despre banii Croației, Bosnie, Dalmației, Slavoniei, Serbiei și Timișoarei. Dar la data la care el scria aceste lucruri, Timișoara era deja sub ocupației otomane de 20 de ani iar bani de Timișoara nu sunt atestați în diplomele de epocă înainte de 1526 și nici între 1526-1552. Nu este singura sa greșeală; nici bani de Serbia nu se regăsesc în diplomele medievale sub acest nume ci sub cel de bani de Beograd (Nandoralba, Nándorfehérvár), care au existat până în anul 1521 când cetatea este cucerită de otomani. Pentru că în epocă (chiar până în epoca contemporană!) **definiția minimală** – conform căreia banul este conducătorul unei regiuni numite banat iar banatul este o regiune

rhetoric, in order that that circle of instruction which the Greeks call ἐγκύκλιος παιδεία (enkylkios paideia) may be completed (traducere disponibilă la <http://honeyl.public.iastate.edu/quintilian/1/chapter10.html> / accesat 1.11.2010).

⁷ în general, datată 1541; dar *editio princeps* a apărut în 1538.

⁸ *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par une societe de gens de lettres, Tome Cinquieme. D'Esy, M. DCC. LV (i.e. 1755 -n.m.), p. 635: En effet, le but d'une Encyclopédie est de rassembler les connoissances éparses sur la surface de la terre; d'en exposer le système général aux hommes avec qui nous vivons, & de le transmettre aux hommes qui viendront après nous; afin que les travaux des siècles passés n'aient pas été des travaux inutiles pour les siècles qui succéderont; que nos neveux, devenant plus instruits, deviennent en même tems plus vertueux & plus heureux, & que nous ne mourions pas sans avoir bien mérité du genre humain* (Denis DIDEROT).

condusă de un ban (care este, în fapt, o definiție "nelogică")⁹ –, era *common knowledge*, s-ar putea să mai asistăm la surprize (cercetarea mea nu este încă încheiată). Dar chiar și fără noi surprize, ne putem imagina ușor un scenariu în care autoritățile habsburgice au preluat – direct sau indirect – greșeala cancelarului ardelean și au transformat-o în nume la sfârșitul secolului al XVI-lea ori XVII-lea. Chiar dacă numele *Heimatland*ului nostru a apărut dintr-o greșeală, nu trebuie să ne fie rușine; și numele de America a apărut tot dintr-o greșeală! Deci, suntem într-o companie selectă, care ne onorează! Deci, dragă Dușan, numai în titlu ai deja două "greșeli"! :-)) Redevenind serioși, acum ar trebui să urmeze un *laudatio* bine meritat. Dar cei care mă cunosc cât de cât, știu că nu mă prea pricep să laud. De aceea, am ales să abordez câteva **probleme serioase**.

În prima mea expediție de studii în străinătate (.10.-.11.2003), am avut ocazia să mă înfrupt din bunătățile existente la Württembergische Landesbibliothek din Stuttgart (... descrierea bibliotecii ...). Pe unul dintre rafturile sălii principale de studiu am găsit *Encyclopédie de l'Alsace; l'Alsace de A à Z en douze volumes*, apărută sub coordonarea lui Agnès ACKER et al. (ed.), Editions Publitotal, Strasbourg, 1982-'86. O carte superbă, legată în piele fină de culoare verde, tipărită pe hârtie extravelină și plină de reproduceri color. Ținând-o în mână, primul meu gând a fost pe când o astfel de enciclopedie și pentru Banat? Apoi am reflectat și am ajuns la concluzia că nu suntem încă pregătiți să producem o astfel de lucrare. Din 4 motive principale spun că suntem încă nepregătiți. **În primul rând**, sunt încă mult prea multe "pete albe" în cunoașterea noastră asupra Banatului. Nu știm lucruri banale; ca de exemplu suprafața Banatului istoric. Lucru surprinzător pentru că nu este o mare filozofie să măsoară o suprafață. Și cu toate acestea, vă pot înșira peste 40 de cifre distincte pe care le-am adunat din diferite lucrări contemporane. Iar diferențele sunt semnificative.

În al doilea rând, nu suntem pregătiți lingvistic pentru a elimina aceste "pete albe". Pe vremuri, circula un proverb: în Banat și câinii latră în patru limbi. După al Doilea Război Mondial această însușire s-a pierdut. Ori, în cazul nostru, al Banatului, nu se poate face cercetare serioasă fără a fi fluent în cel puțin 6 limbi (română, germană, maghiară, sârbă, latină, engleză). Pentru a compensa această carență, lucrul în echipă este indispensabil. Dar, este foarte greu să constitui o astfel de echipă pentru că, efectiv, nu prea ai cu cine s-o faci. De aceea, eu sunt foarte sceptic¹⁰ în așteptarea rezultatelor Institutului de studii banatice "Titu Maiorescu" al Academiei Române din București, Filiala Timișoara, cel care și-a propus să realizeze / publice o enciclopedie a Banatului istoric. (ca o paranteză, vreau să subliniez că, personal, mă simt insultat în primul rând de faptul că acest institut se numește "Titu Maiorescu" (chiar nu s-a găsit un bănațan celebru după care să se fi numit acest institut?)¹¹, în al doilea

⁹ a se vedea studiul meu *Contribuții la definirea honore Banatus Zeuriniensis*, în curs de publicare la <http://www.banat.ro/academica.htm>

¹⁰ și pentru că sunt deja semnale că această enciclopedie va fi doar / în primul rând a românilor bănațeni.

¹¹ Academia română mai are două institute similare celui de studii banatice:

-Institutul de Cercetări Socio-Umane "C. S. Nicolaescu Ploșor" din Craiova.

-Institutul de Cercetări Socio-Umane "Gheorghe Șincai" din Târgu Mureș.

Spre deosebire de filiala timișoreană, ambele institute sunt numite după localnici (Constantin S. Nicolaescu Ploșor s-a născut în localitatea Ploșor, jud. Dolj iar Gheorghe Șincai la Râciu de Câmpie, azi Șincai, jud. Mureș) și nu au sediile în București.

rând de faptul că acest institut are în Timișoara doar o filială și nu sediul central, iar în al treilea rând de faptul că pe WEB Site-ul Academiei se specifică doar că este un Institut de *Cercetări Socio-Umane* și nu unul de *studii banatice*! Dacă până acum miticii mai puteau invoca un "alibi" pentru desconsiderarea intelectuală a bănățenilor, prin citarea, întotdeauna trunchiată!, a paradoxului bănățean¹² lansat de Lucian Blaga în anul 1926, odată cu premiul Nobel primit de Hertha MÜLLER și acest "alibi" a dispărut. Pentru a nu menționa că, asemeni tuturor oamenilor de geniu, și Blaga a spus și prostii monumentale iar "paradoxul bănățean" se înscrie în această categorie).

În al treilea rând, nu suntem încă pregătiți pentru că nu alocăm fonduri suficiente pentru cercetare iar banii care se alocă nu sunt direcționați cum ar trebui. De exemplu, în perioada anilor 2008 și 2009, Institutul de studii banatice "Titu Maiorescu" al Academiei Române din București, Filiala Timișoara, a susținut financiar 11 deplasări în străinătate¹³, din care 8 (aproape 75%) au fost în beneficiul membrilor unei singure familii, a cărui cap este chiar directorul institutului, prezentat drept *poet și eseist* de către Banaterra¹⁴. 4 din cele 8 deplasări au fost la Wien. Ori aici ar trebui să meargă, în primul rând, istoricii, nu poeții atinși de senectute!

În al patrulea rând, cunoașterea pe care o avem despre Banat, așa incompletă cum este, este disipată în cele patru zări și ascunsă în cotloanele bibliotecilor iar accesul la ea este extrem de dificil. De aceea, și nu doar de aceea!, inițiativa lui Dușan este salutară. Și dacă el va reuși doar să îndeplinească scopul primordial al unei enciclopedii, așa cum a fost acesta stabilit de Diderot în 1755, și tot va fi un mare succes. Dar Dușan BAISKI, cel care, parafrazându-l pe Fanuș NEAGU, aș avea îndrăzneala să spun, face parte din categoria frumoșilor "nebuni" ai World Wide Web, de genul Jimmy WALES și Larry SANGER (Wikipedia, 2001), a demonstrat deja că ambițiile sale sunt mult mai mari iar implicarea sa mai profundă. De aceea, noi toți, suntem datori să-l sprijinim din toate puterile noastre.

Vă mulțumesc frumos pentru atenția și răbdarea de care ați dat dovadă.

¹² conceptul de "paradox bănățean" a fost teoretizat de Lucian BLAGA în studiul său *Barocul etnografiei românești*, publicat în ianuarie 1926 în primul număr al revistei *Banatul* din Timișoara (p. 3), ca un fel de manifest al revistei: *Niciuna din provinciile românești nu are o cultură etnografică, anonimă, populară, atât de diferențiată ca Banatul, dar în același timp niciuna din provinciile românești n-a dat relativ așa de puține personalități creatoare ca Banatul* (doar *acest pasaj* este citat -n.m.). ... *Ne place însă să credem că partea dureroasă a paradoxului bănățean nu are o origine iremediabilă, și avem chiar convingerea că din peisajul plin de surprize al acestei provincii se vor ivi încă remarcabili purtători de destine românești.*

¹³ • Dare de seamă sintetică a filialei Timișoara a Academiei române pe anul 2008:

În cazul Institutului de studii banatice "Titu Maiorescu" al Academiei Române din București, Filiala Timișoara au fost efectuate următoarele deplasări în străinătate:

-3 stagii de documentare la Viena: prof. dr. Crișu Dascălu, directorul Institutului, CS I dr. Doina Dascălu, CS I dr. Maria Purdela Sitaru;

-2 deplasări în Serbia: prof. dr. Crișu Dascălu și CS I dr. Doina Dascălu pentru demararea Proiectului bilateral *Serbo-romanian ties through centuries according to archives.*

(disponibil la <http://www.acad.ro/rapoarte2008/rapFiliale/FilialaTimisoara-Raport2008.doc> / accesat 1.11.2010)

• Dare de seamă sintetică a filialei Timișoara a Academiei române pe anul 2009:

Au fost efectuate următoarele deplasări în străinătate:

-2 stagii de documentare la Viena: Prof. dr Crișu Dascălu, CS I dr. Doina Dascălu

-4 deplasări în Serbia: prof. dr. Crișu Dascălu, CS I dr. Doina Dascălu, CS I dr. Neumann Victor, CS I dr Milin Miodrag în cadrul proiectului bilateral *Serbo-romanian ties through centuries according to archives.*

(disponibil la <http://www.academiaromana.ro/rapoarte2009/rapFiliale/r2009p2010-filialaTimisoara.doc> / accesat 1.11.2010)

¹⁴ <http://www.banaterra.eu/romana/node/1299> (accesat 1.03.2010).